

Т.М.Шарова,

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

МОРАЛЬНЕ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У ВОЄННІЙ ПРОЗІ ВАСИЛЯ БОНДАРЯ

Велика Вітчизняна війна була великою подією в житті народу, мала значний вплив на його подальшу історичну долю, тому суспільна свідомість, зокрема і література, з часом все глибше відчувала, осмислювала неперехідність її проявів, її духовного досвіду.

Українська воєнна проза представлена сьогодні десятками першорядних творів, іменами визначних майстрів слова. Яскравим представником воєнної прози є Василь Бондар.

Звертаючись до воєнної тематики, Василь Бондар шукав відповідей на питання, які хвилюють суспільство й сьогодні, ставив неминущі моральні проблеми:

- зростаючої цінності особистості і необхідності самопожертви;
- героїзму як переборення жорстоких, безвихідних обставин і як переборення самого себе, власного безсилля, бажання компромісу;
- моральної свободи й обов'язку;
- формування героїчного характеру і його розвитку у мирні дні, спадкоємності героїзму;
- джерел масового, всенародного подвигу, зокрема мирних людей, які лишалися поза фронтовим строєм;
- громадянської мужності, мужності прийняття рішення і відповідальність за солдатські життя, за марність і немарність жертв;
- морального вибору у найважчій ситуації і його наслідки.

Одним із суттєвих аспектів гуманістичної концепції людини у творчості Василя Бондаря постає проблема взаємозв'язків особистості і суспільства, особистості і колективу (“Листя летить проти вітру”, “Під вербами”). Коли ж герой застається один на один з ворогом, коли втрачається відчуття ліктя, у ворожому тилу, в підпіллі, в умовах окупації, можуть набувати особливої гостроти зіткнення між інстинктом і волею, прагненням вижити і почуттям обов'язку [2; 3].

Художній конфлікт будь-якого твору Василя Бондаря осмислюється як багатосаровий, розгалужений компонент, взаємопов'язаний з усіма структурними рівнями твору, що охоплює як сферу його змісту, так і форми.

Василь Бондар вкладає частку себе, свого сприйняття і розуміння світу не лише в образи позитивних героїв, що безпосередньо репрезентують “основну конфронтацію сил”, але “хотів би себе висловити і в отих полонянках та полонених, в їх незмиренності, в їх солідарності, в самому мотиві кохання, що виквітло навіть перед лицем зла...” [1, 134].

Однією з граней воєнної прози письменника стало розкриття процесу морального падіння особистості, духовного звиродніння тих, що переступили грань, з-за якої не має вороття. Дослідження природи карателів, ґрунту, на якому виростає фашизм стало першорядним явищем як в українській літературі, так і в прозі Василя Бондаря.

Спробу відтворити психологічну атмосферу гітлерівської Німеччини, показати й ті сили, що все ж продовжували боротьбу з “коричневою” чумою всередині країни зробив Василь Бондар у романі “Зорі гаснуть на світанку”. Провокації, шпигунство, залякування, ціле покоління німецької молоді, що виростала в тіні шибениць і концтаборів... Та письменник зумів побачити різні типи поведінки, різні типи моралі навіть у тій безнадійно-розпачливій суспільній атмосфері.

У творах письменника вражає рабська, бездумна покора, готовність мільйонів – робітників, учорашніх соціал-демократів – віддано служити

владі, доносити, шпигувати, робити будь-яку підлість заради власного міщанського благополуччя.

У творчості Василя Бондаря контрастніше вирізняються постаті сильних, незломлених борців, що все ж підтримували так і не залитий ріками крові, хай слабкий вогник підпільної партійної роботи. І хоч розкриваються вони здебільшого якось однією гранню свого характеру, без поглибленого аналізу внутрішньої еволюції образів, все ж твори письменника залишають враження одвертої розповіді про події, до яких досі наша проза майже не зверталася.

Різнобічне, глибоке дослідження й розкриття людиноненависницької суті фашизму, його природи й умов, за яких стало можливим таке звиродніння людини, перетворення її в карателя, садиста, знаходимо саме у творах Василя Бондаря, які вражають ще й достовірністю пережитого, увагою до конкретних фактів, що промовляють самі за себе [5, 112].

Однією з найважливіших проблем у воєнній прозі Василя Бондаря завжди була проблема героїчного характеру, морального становлення особистості. Адже в центрі важких випробувань воєнного часу стоїть особистість, що бере на себе всю повноту відповідальності, здатна не відступити перед найнесподіванішими перепонами. Героїчне все частіше пов'язується в творчості Василя Бондаря з морально-психологічним началом, з проблемою ідеалу, відповідності мети і засобів її досягнення. Вибір, здійснюваний у такій ситуації, стає критерієм оцінки духовної сутності людини.

З поглибленням історизму художнього мислення, зростанням уваги до багатьох гострих проблем нашого минулого і сьогодення Василь Бондар все частіше звертався до складних конфліктних ситуацій, неодномірних, суперечливих характерів. Це дає змогу глибше проаналізувати ряд найактуальніших духовних, етичних проблем, особливо важливих в духовному світі нашого суспільства: моральності, відповідальності тощо.

Ми багато знаємо про війну, однак література, та й самі очевидці, все ж довго оберігали душу тих, хто не пережив, не знав всього жаху, всього нестерпного горя. Про причини безпосереднього звернення до народної пам'яті, про необхідність виходу на вищий рівень правди, говорилося в останні роки дуже багато. Основним фактором тут стали найглобальніші зміни, загроза всепланетної катастрофи, те відчуття передвоєнного часу, якого ніхто з нас не може відкинути.

Життєво необхідні сьогодні зміни в самому світосприйманні, мисленні людини, остаточна відмова щось вирішувати, насильственным шляхом. А відтак необхідна і повнота всієї правди про війну, правди, котрої б якнайбільше людей жахнулося, визнало несумісною зі званням, з самим поняттям людини.

Шукаючи найприкметніших, найвразливіших характеристик, що визначають воєнну прозу Василя Бондаря, неодмінно звертаєшся до слова “драматизм”.

Драматизм людських доль, еволюції характерів, що складно, суперечливо, через вагання і помилки, шукають свого місця в житті, драматизм і суспільна значущість історичних подій, до яких майже завжди звернена незрадлива увага письменника [4, 99].

Василь Бондар належить до того письменницького покоління, чия пам'ять напоєна і особистими дитячими враженнями, і болючою, трагічною народною пам'яттю про війну, канцтабори. Творчість письменника впродовж багатьох років жила насаперед особисто пережитим і пізнаним.

Саме воєнна проза Василя Бондаря зробила значний вклад у розвиток сучасного документалізму, утвердження різних жанрово-стильових різновидів. Можливо, саме в зв'язку з утвердженням документальних жанрів у сучасній прозі помітне посилення уваги до конкретних психологічних, побутових деталей масових виявів воєнного буття народу. Воєнні дії стали

переломним моментом в житті українського народу, саме з ними пов'язано немало процесів, які відбуваються в суспільстві сьогодні.

Ствердження незнищенності людського в людині, розкриття джерел її стійкості навіть перед загрозою загибелі стало одним з найважливіших гуманістичних мотивів творчості Василя Бондаря. Проблеми війни і миру, проблеми пам'яті і відповідальності наскрізно проходять через усю творчість письменника. Та все ж, твори Василя Бондаря, присвячені Великій Вітчизняній війні, мають особливу притягальну силу, викликають незатихаючий інтерес.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Агєєва В. Пам'ть подвигу (Українська воєнна проза 60-80-х рр.). – К.: Наукова думка, 1989. – 272 с.
2. Бондар В. Все – правда; Листя летить проти вітру. Повість. – К.: Українська видавнича група, 1995. – 342 с.
3. Бондар В. Під вербами // Прапор. – 1965. – №3. – С.52–56.
4. Бондар В., Брюгген В. Побажання лишаються побажаннями // Прапор. – 1965. – №8. – С.98–102.
5. Дяченко О. Воїни і літописці: українська радянська проза років Великої Вітчизняної війни. – К.: Радянський письменник, 1982. – 203 с.